

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-21>

УДК 378.112:371.124:796

Хоменко І.М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РІВНІВ РОЗВИТКУ КОНТРОЛЬНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. На підставі проведеного аналізу останніх досліджень і публікацій було з'ясовано, що саме від контрольно-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання залежатиме фундаментальність професійної підготовки студентів. Відповідно до компонентів контрольно-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання виділено такі критерії для оцінки її сформованості: фізичний, технічний, психологічний, тактичний, тренувальний, змагальний і позатренувальний. Для кожного критерію контрольно-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання визначені показники, які характеризують його сформованість. Відповідно до визначених критеріїв і показників були виділені і охарактеризовані такі рівні розвитку контрольно-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання: автономний, конвергентний, конвенційний.

Ключові слова: критерій, показник, рівень, контрольно-аналітична компетентність, викладач фізичного виховання.

Khomenko Irina

Cherkassy B. Khmelnytsky National University

CRITERIA AND INDICATORS OF THE LEVELS OF CONTROL AND ANALYTICAL COMPETENCY OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

Summary. According to the components of control and analytical competence of physical education teachers, the following criteria for evaluating its formation are identified (are highlighted): physical, technical, psychological, tactical, training, competitive and extra-training. Some indicators are defined for each criterion of control and analytical competence of physical education teachers that characterize the formation. The indicators of the physical criterion are the diagnosis of special endurance, speed capabilities, speed-strength qualities, maximum speed, coordination abilities, flexibility. The technical criterion is characterized by such indicators as finding the accordance of the technique to the given parameters for further correction, determination of causes of deviations and methods of their correction. Indicators of the psychological criterion are the definition of personal qualities of students, other characteristics that accord to perspective, phased, current and other tasks of physical training. For a tactical criterion, we have identified the following indicators: the establishment of the level of students' tactical thinking, the practical mastery of their appropriate abilities. The training criterion is defined by the diagnosis of the degree of implementation of external load parameters, the impact of training or competition to the internal functional systems of the students' body. Extra-training criterion characterizes the control over the state and accordance degree of extra-training factors level with the tasks set to achieve the maximum level of the competitions system and the actual training process. The indicator of the competitive criterion is the detection of the state and degree of the accordance of the level of physical training students with the goals and objectives in accordance with the importance of the competition and the stage of preparation. The levels of development of control and analytical competence of physical education teachers are defined and they are characterized as: autonomous, convergent, conventional. The criteria, indicators and levels of development of control and analytical competence of physical education teachers were defined that will provide the possibility of its diagnosis, which will affect the fundamental of the professional training of students.

Keywords: criteria, indicator, level, control and analytical competency, physical education teachers.

Постановка проблеми. Сучасна індустрія фізичної культури і спорту потребує висококваліфікованих професійних кадрів, які володіють способами управління фізкультурно-спортивними організаціями та інструментами вивчення спортивних ринків. Аналіз світових тенденцій у галузі професійно-педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму педагога (тренера). Згідно з новою освітньою парадигмою, фахівець у галузі фізичної культури та спорту повинен бути професійно компетентним, тобто володіти фундаментальними знаннями, професійними вміннями і навичками діяльності зі свого профілю, досвідом творчої, дослідницької та соціально-оцінної діяльності. У цьому контексті розв'язання важливих завдань зумовлює необхідність переосмислення вимог до професійної діяльності викладачів фізичного виховання, особливо тих, на

які покладається відповідальність щодо забезпечення якості підготовки студентів у галузі фізичної культури і спорту.

Один із шляхів розв'язання окресленої проблеми полягає у необхідності визначення критеріїв і показників рівнів розвитку контрольно-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання, що дозволить здійснювати діагностику та ефективне формування означеної категорії у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам компетентнісно зорієнтованої освіти й формування компетентностей присвячені дослідження Н. Бібік, В. Болотова, І. Зимньої, Е. Зера, В. Краєвського, О. Локшиної, О. Овчарук, Л. Паращенко, В. Петрук, Т. Петухової, О. Пометун, С. Ракова, О. Савченко, Ю. Татура та ін. [2]. Також у педагогічних дослідженнях значну

увагу приділено питанням діагностування рівня сформованості компетентності. Критерії, показники й рівні підготовки фахівців досліджували Ю. Бабанський, В. Багрій, О. Барабанщиков, В. Беспалько, Н. Кузьміна, Е. Луговська, А. Маркова, О. Новіков та ін. [2]. Водночас аналіз досліджень із цієї проблеми вказує, що сьогодні у вітчизняній педагогіці проблема управління контрольно-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання і визначення критеріїв, показників та рівнів її сформованості не одержала наукового осмислення й практичної реалізації.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні основних критеріїв та показників рівнів розвитку контрольно-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контрольно-аналітична компетентність викладачів фізичного виховання забезпечується сформованістю її складників. Аналіз науково-педагогічних праць, присвячених дослідженню компетентності та її структурних елементів (В. Адольф, Н. Вітковська, Г. Папуткова, О. Черемісіна, Б. Шевель, В. Ягупов та ін.) [4], дозволив нам встановити, що вона виступає інтегрованим багатокомпонентним утворенням, структуру якого утворюють такі складники:

1) здатність до контролю й аналізу стану фізичної підготовленості студентів (спеціальна витривалість, швидкісні можливості, швидкісно-силові якості, максимальна швидкість, координаційні здібності, гнучкість);

2) здатність до контролю й аналізу технічної підготовленості студентів (з'ясування відповідності техніки заданим параметрам для подальшої корекції, визначення причин відхилень і способів їх коригування);

3) здатність до контролю й аналізу психологічної підготовленості студентів (визначення особистісних якостей, з'ясування ступеня відповідності вольових зусиль та інших характеристик перспективним, етапним, поточним та іншим завданням фізичної підготовки);

4) здатність до контролю й аналізу стану тактичної підготовленості студентів (визначення рівня тактичного мислення, практичного оволодіння відповідними здібностями);

5) здатність до контролю й аналізу тренувального і змагального навантаження студентів (визначення ступеня реалізації зовнішніх параметрів навантаження, впливу тренування або змагання на внутрішні функціональні систему організму);

6) здатність до контролю й аналізу позатренувальних чинників (визначення стану і ступеня відповідності рівня позатренувальних чинників завданням, що поставлені з метою досягнення максимального рівня системи змагань і власне тренувального процесу);

7) здатність до контролю й аналізу за змагальною діяльністю студентів (визначення стану і ступеня відповідності рівня фізичної підготовки цілям і завданням відповідно до значущості змагання й етапу підготовки).

Для діагностування рівня розвитку компетентності використовують критерії. В енциклопедичних виданнях *критерій* (від грец. *kriterion* –

«мірило оцінки») трактують як ознаку, на основі якої робиться оцінка, визначення чи класифікація, мірило для визначення, оцінки предмета чи явища [5, с. 49].

У педагогіці під критеріями розуміють ознаки, за якими можна оцінити й порівняти педагогічні явища, процеси тощо. В. Багрій зазначає, що критерій виражає найзагальнішу сутнісну ознаку, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію визначають у конкретних показниках, для яких, своєю чергою, характерна низка ознак [1, с. 10].

Відповідно до компонентів контрольно-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання ми виділяємо такі критерії для оцінки її сформованості: фізичний, технічний, психологічний, тактичний, тренувальний, змагальний і позатренувальний. За їх допомогою можна встановити ступінь відповідності наявного рівня розвитку контрольно-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання.

Певний стан чи рівень розвитку досліджуваного об'єкта за виділеним критерієм характеризують показники. На думку В. Тернопільської й О. Дерев'янки, показник – це кількісні або якісні характеристики сформованості якості, властивості, ознаки об'єкта, що вивчається, ступінь сформованості того або того критерію [6, с. 265]. В. Багрій трактує показник як окремі якісні та кількісні характеристики критерію й вважає, що, визначаючи показники педагогічної діяльності, потрібно дотримувалися таких вимог: чіткість змісту показників, можливість їх виміряти; системність показників, що повинна забезпечувати найбільш повну характеристику досліджуваного процесу, гнучкість, адаптивність, здатність відобразити всі можливі зміни об'єкта; результативність та ефективність показників [1, с. 10].

Для кожного критерію контрольно-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання ми визначили показники, які характеризують його сформованість. Показниками фізичного критерію є діагностика спеціальної витривалості, швидкісних можливостей, швидкісно-силових якостей, максимальної швидкості, координаційних здібностей, гнучкості. Технічний критерій характеризують такі показники, як з'ясування відповідності техніки заданим параметрам для подальшої корекції, визначення причин відхилень і способів їх коригування. Показниками психологічного критерію є визначення особистісних якостей студентів, з'ясування ступеня відповідності їхніх вольових зусиль, інших характеристик перспективним, етапним, поточним та іншим завданням фізичної підготовки. Для тактичного критерію ми виділили такі показники: установлення рівня тактичного мислення студентів, практичного оволодіння ними відповідними здібностями. Тренувальний критерій визначає діагностика ступеня реалізації зовнішніх параметрів навантаження, впливу тренування або змагання на внутрішні функціональні систему організму студентів. Позатренувальний критерій характеризує контроль за станом і ступенем відповідності рівня позатренувальних чинників завданням, що поставлені

з метою досягнення максимального рівня системи змагань і власне тренувального процесу. Показником змагального критерію є виявлення стану і ступеня відповідності рівня фізичної підготовки студентів цілям і завданням відповідно до значущості змагання й етапу підготовки.

Ступінь розвитку показника характеризує рівень. Автори педагогічних досліджень виділяють такі рівні сформованості компетентності: вузький, достатній, широкий (В. Введенський [3, с. 52]); початковий, нормативний, активний, креативний (Т. Ніжевська [4]); репродуктивний, реконструктивний, креативний (В. Тернопільська, О. Дерев'яно [6, с. 265–266]) та ін. На основі аналізу наукових праць, у яких висвітлено рівні сформованості компетентності, відповідно до визначених критеріїв і показників ми виділили такі рівні розвитку контрольної-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання: автономний, конвергентний, конвенційний.

За фізичним критерієм викладач фізичного виховання з *автономним рівнем* розвитку контрольної-аналітичної компетентності самостійно діагностує і розвиває спеціальну витривалість, швидкісні можливості студентів, їхні швидкісно-силові якості, координаційні здібності, гнучкість; здатний вчасно надати кваліфіковану допомогу з покращення фізичних якостей і вдосконалення відповідних здібностей студентів; демонструє зразки фізичних якостей і здібностей; з *конвергентним рівнем* – викладач уміє діагностувати і розвивати спеціальну витривалість, швидкісні можливості студентів, їхні швидкісно-силові якості, координаційні здібності, гнучкість; готовий вчасно надати кваліфіковану допомогу з покращення фізичних якостей і вдосконалення відповідних здібностей студентів; потребує методичної допомоги з розвитку у студентів фізичних якостей і здібностей; з *конвенційним рівнем* – викладач періодично діагностує і розвиває спеціальну витривалість, швидкісні можливості студентів, їхні швидкісно-силові якості, координаційні здібності, гнучкість; не здатний без методичних рекомендацій надати кваліфіковану допомогу з покращення фізичних якостей і вдосконалення відповідних здібностей студентів; не завжди готовий демонструвати зразки фізичних якостей і здібностей.

За технічним критерієм викладач фізичного виховання з *автономним рівнем* розвитку контрольної-аналітичної компетентності постійно приділяє посилену увагу до відповідності техніки студентів заданих програмою підготовки параметрам; самостійно визначає причини виявлених відхилень; досконало володіє способами коригування діагностованих відхилень у технічній підготовці студентів; з *конвергентним рівнем* – викладач приділяє увагу відповідності техніки студентів заданим програмою підготовки параметрам; здатний визначати причини виявлених відхилень; володіє способами коригування діагностованих відхилень у технічній підготовці студентів; з *конвенційним рівнем* – викладач періодично приділяє увагу відповідності техніки студентів заданих програмою підготовки параметрам; у разі потреби визначає причини виявлених відхилень; час від часу звертається за методичною консультацією для коригування відхилень у технічній підготовці студентів.

За психологічним критерієм викладач фізичного виховання з *автономним рівнем* розвитку контрольної-аналітичної компетентності зацікавлений у визначенні особистісних якостей студентів; постійно приділяє увагу з'ясуванню ступеня відповідності їхніх волевових зусиль, інших характеристик перспективним, етапним, поточним та іншим завданням фізичної підготовки; регулярно здійснює психолого-педагогічний супровід процедури контролю й аналізу навчальних досягнень студентів; з *конвергентним рівнем* – викладач здатний визначати особистісні якості студентів; приділяє увагу з'ясуванню ступеня відповідності їхніх волевових зусиль, інших характеристик перспективним, етапним, поточним та іншим завданням фізичної підготовки; періодично здійснює психолого-педагогічний супровід процедури контролю й аналізу навчальних досягнень студентів; з *конвенційним рівнем* – викладач не завжди звертає увагу на особистісні якості студентів; здатний за умови методичної підтримки встановлювати ступінь відповідності їхніх волевових зусиль, інших характеристик перспективним, етапним, поточним та іншим завданням фізичної підготовки; не здійснює психолого-педагогічний супровід процедури контролю й аналізу навчальних досягнень студентів.

За тактичним критерієм викладач фізичного виховання з *автономним рівнем* розвитку контрольної-аналітичної компетентності здатний самостійно встановлювати рівень тактичного мислення студентів; постійно контролює й аналізує практичне оволодіння ними відповідними здібностями; надає методичну допомогу іншим викладачам; з *конвергентним рівнем* – викладач здатний встановлювати рівень тактичного мислення студентів; періодично контролює й аналізує практичне оволодіння ними відповідними здібностями; потребує методичної допомоги з боку інших викладачів; з *конвенційним рівнем* – викладач періодично встановлює рівень тактичного мислення студентів; час від часу контролює й аналізує практичне оволодіння ними відповідними здібностями; постійно потребує методичної допомоги з боку інших викладачів.

За тренувальним критерієм викладач фізичного виховання з *автономним рівнем* розвитку контрольної-аналітичної компетентності зацікавлений у діагностиці ступеня реалізації зовнішніх параметрів навантаження під час практичних і тренувальних занять; постійно приділяє посилену увагу впливу тренування або змагання на внутрішні функціональні системи організму студентів; наполегливо працює над удосконаленням власних функціональних показників; з *конвергентним рівнем* – викладач здатний діагностувати ступінь реалізації зовнішніх параметрів навантаження під час практичних і тренувальних занять; приділяє увагу впливу тренування або змагання на внутрішні функціональні системи організму студентів; небайдужий до вдосконалення власних функціональних показників; з *конвенційним рівнем* – викладач епізодично здійснює діагностику ступеня реалізації зовнішніх параметрів навантаження під час практичних і тренувальних занять; час від часу приділяє увагу впливу тренування або змагання

на внутрішні функціональні системи організму студентів; байдуже ставиться до вдосконалення власних функціональних показників.

За позатренувальним критерієм викладач фізичного виховання з *автономним рівнем* розвитку контролює стан і ступінь відповідності постійно контролює стан і ступінь відповідності рівня позатренувальних чинників завданням, що поставлені з метою досягнення максимального рівня системи змагань і власне тренувального процесу; з *конвергентним рівнем* – викладач здатний контролювати стан і ступінь відповідності рівня позатренувальних чинників завданням, що поставлені з метою досягнення максимального рівня системи змагань і власне тренувального процесу; з *конвенційним рівнем* – викладач не вважає за доцільне контролювати стан і ступінь відповідності рівня позатренувальних чинників завданням, що поставлені з метою досягнення максимального рівня системи змагань і власне тренувального процесу.

За змагальним критерієм викладач фізичного виховання з *автономним рівнем* розвитку кон-

трольно-аналітичної компетентності самостійно працює над виявленням стану і ступеня відповідності рівня фізичної підготовки студентів цілям і завданням відповідно до значущості змагання й етапу підготовки; з *конвергентним рівнем* – викладач здатний виявляти стан і ступінь відповідності рівня фізичної підготовки студентів цілям і завданням відповідно до значущості змагання й етапу підготовки; з *конвенційним рівнем* – викладач епізодично виявляє стан і ступінь відповідності рівня фізичної підготовки студентів цілям і завданням, якщо виникає нагальна потреба в терміновій підготовці до змагання; здійснює цю роботу на певних етапах підготовки.

Висновки і пропозиції. Визначені критерії, показники та рівні розвитку контролюю-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання забезпечать можливість діагностики рівнів сформованості контролюю-аналітичної компетентності викладачів фізичного виховання, що є перспективою наших подальших досліджень з метою підвищення якості навчальних досягнень студентів.

Список літератури:

1. Багрій В.М. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів. *Зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту соціальних технологій університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 10–15.
2. Білецька Г.А. Критерії, показники й рівні сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх екологів. *Освіта та педагогічна наука*. 2014. № 2(163). С. 19–24.
3. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 51–55.
4. Ніжевська Т. Критерії, показники й рівні готовності майбутнього вчителя фізичної культури до використання засобів артпедагогіки в професійній діяльності. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. 2015. № 2(30). С. 21–24.
5. Словник базових понять з курсу «Педагогіка» : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. / Укладач О.Є. Антонова. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.
6. Тернопільська В.І., Дерев'янко О.В. Визначення критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів. *Наук. часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 5. Пед. науки. 2010. Вип. 31. С. 264–267.

References:

7. Bagrii V.N. (2012). Kryterii ta rivni sformovanosti profesiinyh umin maibutnih sotsialnyh pedagogiv [Criteria and levels of formation of professional skills of future social educators]. *Collection of scientific works of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University «Ukraine»*, no. 6, pp. 10–15.
8. Biletska G.A. (2014). Kryterii, pokaznyky i rivni sformovanosti pryrodnycho-naukovoї kompetentnosti maibutnih ekologiv [Criteria, indicators and levels of formation of the natural and scientific competence of future environmentalists]. *Education and pedagogical science*, no. 2(163), pp. 19–24.
9. Vvedenskyi V.N. (2003). Modelirovanie professionalnoi kompetentnosti pedagoga [Simulation of professional competence of the teacher]. *Pedagogics*, no. 10, pp. 51–55.
10. Nizhevska T. (2015). Kryterii, pokaznyky i rivni gotovnosti maibutnogo vchytelia fizychoi kultury do vykorystannia zasobiv artpedagogiky v profesiinii diialnosti [Criteria, indicators and levels of readiness of the future teacher of physical culture for the use of means of arthapedagogy in professional activity]. *Physical education, sports and health in modern society*, no. 2(30), pp. 21–24.
11. Antonova O. (2014). Slovyk bazovyh poniat z kursu «Pedagogika»: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnyh [Glossary of basic concepts of the course "Pedagogy"]. Zhytomyr : Zhytomyr Ivan Franko State University.
11. Ternopil'ska V.I., Derevianko O.V. (2010). Vyznachenia kryteriiv sformovanosti profesiinoї kompetentnosti maibutnih girnychnykh inzheneriv [Determination of criteria of formation of professional competence of future mining engineers]. *Journal Science University National Pedagogical M.P. Dragomanov*, vol. 31, pp. 264–267.